

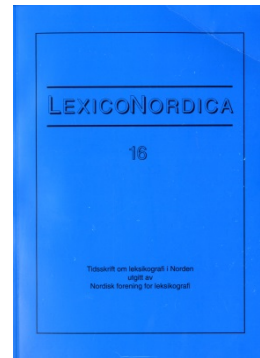
LexicoNordica

Titel: Hurtig og sikker tilgang til informationer om ordforbindelser

Forfatter: Henning Bergenholtz

Kilde: LexicoNordica 16, 2009, s. 29-54

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/lexn/issue/archive>

© LexicoNordica og forfatterne

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre LexicoNordica (1-16) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Henning Bergenholtz

Hurtig og sikker tilgang til informationer om ordforbindelser

Only 10 or 15 years ago, you had to spend hours, days or even weeks in libraries to find data of many kinds. Today, we have access to many data at our home desks. Therefore, the biggest problem for a real information society is not that you do not have access to the needed data, but that you cannot find them or that it takes so long to find them that you give up the search before finding the result. This is clearly shown by a Google search where you get so many results that we have a case of information stress or even worse information death. An easy and secure search route and a short search time are important elements when certain information needs are to be fulfilled. This topic is discussed based on an experiment concerning certain fixed expressions in seven Danish printed and electronic dictionaries.

Informationssamfundet

Titlen på dette bidrag beskriver den situation, som et samfund, der forstår sig selv som et informationssamfund, enten allerede burde give mulighed for eller i hvert fald burde være på vej til at komme i. Men titlen beskriver snarere den ønskværdige end den virkelige situation. Det er ganske vist sådan, at man har fået nye og for kun få årtier siden uanede muligheder for informationssøgning. Virkeligheden er dog, at informationssøgninger i mange tilfælde fører til informationsstress, dvs. til en langsom og meget usikker tilgang til de data, som den informationssøgende kan uddrage informationer fra. I mange tilfælde er søgning så tidskrævende eller giver så mange resultater, at der i stedet for en informationsfangst snarere er tale om en informationsdød.

Dette fænomen er almindeligt ved mange Google-søgninger, hvor der søges i en uordnet datamængde. Men også ved søgning i ordnede datamængder som fx i håndbøger, manualer, brugsvejledninger, leksika, ordbøger og i det hele taget alle former for referenceværker vil man i praksis kunne se, at søgningen ofte er tidskrævende og ikke kan foretages på en måde, så brugeren kan være sikker på at have søgt ”rigtigt”, dvs. at han/hun måske ikke har fundet den angivelse, som var den relevante. Denne brugerusikkerhed kan derudover også skyldes, at ordbogen ikke indeholder korrekte, ikke fuldstændige, ikke relevante eller ikke forståelige angivelser, se hertil Bergenholtz/Kaufmann (1997), Bergenholtz/Bergenholtz (2007), Bergenholtz/Gouws (2007). Disse aspekter vil

ikke blive tematiseret her, kun tilgang til data i alle former for referencværker, især i ordbøger. Forståeligheden eller relevanskriteriet vil dog spille en rolle, hvis den søgte angivelse ikke findes, selv om den faktisk var at finde, men blot ikke blev forstået.

Tilgang til ordbogsdata bliver i det grundlæggende bidrag om leksikografiske strukturer af Wiegand/Hausmann (1989) beskrevet som identisk med makrostruktur (i visse ordbøger) eller som en ægte delmængde af makrostrukturen (i ordbøger med en yderligere tilgangsmulighed til artiklerne fra omtekster). Tilgang bliver således set som noget brugeruafhængigt, som principielle strukturer i trykte ordbøger. Men alle konkrete brugere går ikke bare frem ad en målrettet og fælles vej, som den i princippet gives af makro- og mikrostrukturen. De lader fingeren løbe op og ned gennem en ordbogsartikel, ofte flere gange. Nogle gange begynder de i bunden af en artikel, fx pga. en forventning om, at en fast vending snarere står der end i begyndelsen. De hopper frem til en ny artikel og måske efter en tid tilbage til en artikel, de allerede har været ved. Hverken i Hausmann/Wiegand (1989) eller i Wiegand (2007, 2008) behandles tilgang til data i elektroniske ordbøger, i sidstnævnte bidrag udelukkes de eksplicit. En sådan indskrænkning er betinget af den valgte teoretiske beskrivelse af tilgangsstruktur som lig med eller del af makrostruktur, da elektroniske ordbøger principielt ikke har nogen makrostruktur – hvis den da ikke udgår fra et tekstbehandlingsprogram, hvor de enkelte artikler er fast ordnet som i en trykt ordbog. Man vil kunne vise dele af lemmalisten i en eller anden ordening, men ordbogen er ikke ”født” med en bestemt ordening af og rækkefølge af artiklerne. I dette bidrag stræbes efter en meget mere omfattende og grundlæggende teori og beskrivelse af datasøgning, en, der kan gælde for søgning i alle former for referenceværker og både for både trykte og elektroniske. Tilgangen og ikke tilgangsstruktur og heller ikke makrostruktur er temaet. Her er der i øvrigt for trykte bøger større overensstemmelse mellem en håndbog med et eller flere omfattende registre og en ordbog med en systematisk makrostruktur og tilsvarende registre end mellem en sådan ordbog og en trykt ordbog med en alfabetisk makrostruktur. Vi vil her konkret kun undersøge tilgangen til bestemte ordbøger, men metoden, termerne og den bagved liggende teori er principielt den samme.

I Bergenholtz/Gouws (2008, 243f.) indføres nogle af disse termer, som skal bruges på alle typer referenceværker. Disse termer opføres ndf. i en liste. Der mangler dog her en lang række vigtige termer, for at en samlet teori og en mere realistisk beskrivelse af tilgang til data i ordbøger, håndbøger og manualer kan foretages, det væsentligste termhul i Bergenholtz/Gouws (2008) er **søgetid**. Bortset fra mulighed (6), som

kun gælder for elektroniske ordbøger, er alle andre termer relevante for både trykte og elektroniske ordbøger. I mange tilfælde vil man dog tydeligere have forskellige ordbøger i trykt sammenhæng, fx (4). Men i realiteten har man også forskellige elektroniske ordbøger ved ”en og samme elektroniske ordbog”, som i virkeligheden ikke er én ordbog, men en ordbogsdatabase, ud fra hvilken der kan dannes forskellige ordbøger, ligesom der ud fra en og samme ordbogsdatabase kan laves forskellige udtræk til forskellige trykte ordbøger. Til en beskrivelse af ordbogstilgang får man brug for en række termer, den følgende liste er muligvis ikke tilstrækkelig, men indeholder nogle af de vigtigste:

1. søgestreng

På engelsk kaldes det **search string**, på dansk kan man i stedet tale om **søgeord** eller **søgeudtryk**. Det er det udtryk, som brugeren anfører ved søgningen. I en trykt ordbog ved brugeren af erfaring, at man som oftest skal søge efter et ord i en grundform i artiklens overskrift, dvs. i lemmaet, dog kan man i fx fagordbøger, idiomordbøger, ordsprogsordbøger eller ordbøger med bevingede ord også søge ud fra et flerordsudtryk. I trykte ordbøger med en systematisk makrostruktur og/eller med et register over betydninger eller begreber kan man også søge betydningsrelateret. Det samme er tilfældet i elektroniske ordbøger, hvor der foreligger betydningsannotationer eller gives en særlig mulighed for søgning i ordbogens betydningsfelt.

2. søgeoption

På engelsk kaldes det **search options**. Udtrykket stammer fra beskrivelser af elektroniske ordbøger, hvor man med søgestrengen kan kræve, at den skal være identisk med angivelsen i et bestemt felt (oftest lemmafeltet) eller søge i begyndelsen, i slutningen eller inde i et af ordbogens felter. I trykte ordbøger vil man ofte søge i begyndelsen af lemmafeltet, men der vil især i ordbøger med faste vendinger ofte blive søgt midt i eller i slutningen af lemmafeltet, fx med søgestrengen *tand* i vendingen *holde tand for tunge*.

3. funktionssøgning

For trykte ordbøger er der to muligheder: Ved polyfunktionale ordbøger skal brugeren prøve at finde de dele af artiklen, som er relevante for at få dækket det givne behov. Derudover findes der nogle, men ikke mange specialordbøger til brug for hjælp ved kommunikative problemer til henholdsvis tekstproduktion (fx LONGMAN LANGUAGE ACTIVATOR, DANSKORDBOGEN), tekstreception (fx LETH), oversættelse (som mange,

men ikke alle bilingvale ordbøger) eller hjælp ved kognitive behov (som de fleste encyklopædier). Ved elektroniske ordbogsdatabaser kan der ved hjælp af egne søgefunktioner præsenteres forskellige artikler alt efter funktion, også her kan man tale om forskellige ordbøger, som i visse tilfælde også har fået egne navne (fx for databasen med ordbøgerne over faste vendinger: BETYDNING AF FASTE VENDINGER, BRUG AF FASTE VENDINGER, FASTE VENDINGER MED EN BESTEMT BETYDNING, VIDEN OM FASTE VENDINGER).

4. søgning relateret til brugertype

I trykte ordbøger vil det dreje sig om forskellige ordbøger til fx lægmand, semiekspert eller ekspert. I en elektronisk ordbog kan en sådan præsentation udføres ved hjælp af brug af taster for hver af brugertyperne, se hertil Bergenholtz/Kaufmann (1997). Tilsvarende forskellige ordbøger kan man i princippet få til fx en bilingval ordbog for L1- hhv. L2-brugere og få forklaringer på L1 hhv. L2.

5. præcis eller upræcis søgning og præsentation

I en trykt ordbog kan en præcis og hurtig søgning efter faste vendinger sikres ved brug af passende indikatorer, herunder også linjeskift foran hver fast vending. Samme løsning kan bruges i elektroniske ordbøger. Her kan man i princippet også give brugeren muligheder for en præcis søgning efter en bestemt fast vending, hvor ordbogen så kun viser denne faste vending eller går præcist ind i en længere artikel, hvor en markering viser stedet med den pågældende vending.

6. avanceret søgning

På engelsk kan man kalde det **combined search strings**, hvor der med boolske operatører gives mulighed for en intelligent eller avanceret søgning efter obligatoriske, fakultative og udelukkede søgestrengte og søgninger som denne listes muligheder 1–5.

7. søgevej

Man kan også tale om **søgesti** svarende til den tyske term **Suchpfad**, på engelsk er termerne **search route** eller **access route**. Termen dækker valg af ordbog og den måde, en konkret bruger i en konkret eller eksperimentel brugersituation søger på et eller flere steder i ordbogen og herunder også går frem og tilbage i og mellem forskellige artikler.

8. søgetrin

På engelsk er termen **search step**. Hermed menes de klart adskilte faser

fra første trin i søgningen, dvs. valg af ordbog eller – hvis ordbogen allerede er valgt – første søgning i ordbogens lemmaliste eller register. For hver gang, der sker et skift i søgevejen, dvs. for hver gang, søgeretningen eller søgestedet skiftes, er der tale om et søgetrin. Brugen af denne term som beskrivelse af en konkret søgning er ikke entydig, da den vil afhænge af de omstændigheder, søgningen bliver iagttaget på. Hvis man fx har en bruger, der taler højt med sig selv under søgningen eller bliver opfordret til at gøre det, vil man kunne anføre flere søgetrin end uden en sådan kommentering.

9. søgehastighed

Med den term, engelsk **search speed**, betegnes tiden fra påbegyndelse af første søgning til afslutning af dette første søgetrin hhv. tiden mellem hvert af de enkelte søgetrin. I denne undersøgelse er søgehastigheden ikke optegnet, men den kunne i følgende undersøgelser af denne art være interessant, hvis man vil indkredse de dele af søgevejen, som er særligt hurtige eller særligt tidskrævende.

10. søgetid

Hermed menes tidspunktet, hvor behovet for en ordbogskonsultation opstår, hhv. når eksperimentets indhold fremlægges, indtil det herudfra opståede spørgsmål er blevet besvaret, hhv. at søgningen opgives resultatløs (engelsk **search time**). Denne tidsperiode kan også betegnes som tidsafstanden mellem erkendelse af ordbogsbehovet, dvs. påbegyndelse af første søgetrin, og afslutningen på søgningen, dvs. afslutningen på sidste søgetrin.

De her anførte termer udgør ikke en endelig mængde. Det må forudses, at en videreudvikling af teorier om datatilgang vil kræve yderligere termer. Det skal her tilføjes, at der – bortset fra **søgevej** (tysk: **Suchpfad**) – ikke er nogen termoverlapping med Wiegands liste med tilgangsstrukturtermer (Wiegand 2008:210f.). Wiegand har makrostrukturen hhv. det, han kalder ordbogsform, som objekt. I dette bidrag er objektet relationen mellem brugerbehov og tilgang til data i alle former for ordbøger, håndbøger, manualer og brugervejledninger. Men begge hold termer er nødvendige for en fuldstændig beskrivelse af tilgang: (1) En mængde af termer, som skal repræsentere de strukturer, indikatorer osv., som leksikografen indbygger i ordbogskonceptet for at give brugeren de bedste muligheder for en hurtig tilgang. Der vil her dog ikke være tale om kun en tilgang og tilgangsvej, men der bør forudses flere. (2) En mængde af termer, som skal repræsentere brugernes tilgang. Det er dette emne, som

tematiseres her. I det følgende eksperiment vil der først og fremmest blive gjort brug af termerne **søgetrin**, **søgevej** og **søgetid**. Derudover er der en lang række fænomener, som nævnes uden at blive behandlet indgående. Termer herfor foreslås i følgende afsnit.

Søgning i konkrete ordbøger (tilgangsekseperiment)

Der går ikke en dag, hvor man ikke i nyhederne hører om en ny survey, der har undersøgt en bestemt befolkningsgruppes holdning til et eller andet tema. Når disse surveys er repræsentative, og spørgsmålene er formuleret i overensstemmelse med socialvidenskabernes metoder, kan sådanne surveys være informative. Hvad resultaterne kan bruges til, er et politisk anliggende. Surveys bliver også gennemført i meget stort omfang inden for leksikografien. Disse er dog, så vidt jeg kan se, uden undtagelse ikke-repræsentative. Spørgsmålene er som oftest leksikografisk uinteressante. Og endnu mere problematisk er det, at der enten spørges i form af et hukommelsesspørgsmål (fx: Hvilken type angivelse har du ofte, sjældent, osv. gjort brug af i ordbøger?) Eller det er et spørgsmål om den fremtidige brug (fx: Hvilken type angivelse er særlig vigtig i ordbøger: Grammatik, betydning, etymologi osv.?) Sådanne spørgsmål ligger meget fjernt fra den virkelige ordbogsbrug. De tager ikke udgangspunkt i den kendsgerning, at ordbøger først og fremmest er instruktionsbøger, som skal give en konkret brugertype svar i en konkret brugersituationstype, fx en modersmålstaler, der har et receptionsproblem, eller en fremmedsprogsbruger, der har et tekstproduktionsproblem i fremmedsproget, osv., se hertil den bidende kritik fremsat af Tarp (2008).

Den følgende test kan ikke forstås som en survey eller som et reporterspørgsmål til en tilfældig forbipasserende. Der foretages et eksperiment, hvor der kun bruges en testperson. Denne testperson bliver under kontrollerede forhold bedt om at finde ud af, hvad bestemte faste vendinger betyder, hhv. om probanden kan finde vendingen i udvalgte opslagsværker. Der bliver ikke spurgt, om probanden allerede kender betydningen af vendingen, denne skal i eksperimentet lade, som om vedkommende ikke kender betydningen og skal finde den i udvalgte ordbøger. Der er ikke tvivl om, at forskellige testpersoner ville kunne finde hhv. ikke finde de angivne udtryk på forskellig tid. Der er heller ikke tvivl om, at forskellige probanders hidtidige erfaring med brug af ordbøger, evne til at læse hhv. skimme en tekst igennem vil føre til forskellige resultater. Eksperimenterne er blevet gennemført i den række-

følge, de er anført i i gengivelsen af resultaterne. Det kan her tænkes, at en anden rækkefølge kunne have givet lidt andre resultater, fordi probanden i løbet af eksperimenterne ”lærer” noget om, hvordan bestemte ordbøger er bygget op. Men det er ikke uden videre sådan, at probander kan huske alle tidligere opslag, fx fandt probanden et udtryk i den trykte udgave af ORDBOG OVER DET DANSKE SPROG, men i en noget senere test ikke det samme udtryk i den elektroniske udgave, som jo er indholds-mæssigt helt identisk.

Den valgte testperson (proband 1) er 62 år, hunkøn, er akademiker, men ikke lingvist. Vedkommende læser meget og bruger håndbøger og ordbøger meget hyppigt, næsten hver dag. En anden testperson ville uden tvivl bruge meget længere tid på at finde de angivne vendinger. I en lille kontroltest har tre andre probander med en af vendingerne brugt mellem to og fem gange så lang tid på at finde de pågældende vendinger. Der refereres i dette bidrag kun til nogle af svarene fra proband (2), som er 44 år, akademiker, men ikke lingvist. De følgende tidsangivelser fra fremvisning af eksemplet, hvortil der skal findes en forklaring i en ordbog, kan således ikke forstås absolut, men uden tvivl relativt i sammenligning mellem de forskellige ordbøger, alle brugt af samme testperson.

Der laves test med følgende ordbøger: NUDANSK ORDBOG (2005), DEN DANSKE ORDBOG (2003–2005), ORDBOG OVER DET DANSKE SPROG (1918–1956) + ORDBOG OVER DET DANSKE SPROG SUPPLEMENTSBIND (1992–2005) (tilsammen = ORDBOG OVER DET DANSKE SPROG papir), TALEMÅDER I DANSK (1998), DANSKE TALEMÅDER (1998), ORDBOG OVER DET DANSKE SPROG (netudgave) (2008), DEN DANSKE NETORDBOG (2008), BETYDNING AF FASTE VENDINGER (2009) (en af fire ordbøger i databasen med ordbøger over faste vendinger). Eksperimentet gennemføres således med fem trykte ordbøger, hvor de 28 bind fra Ordbog OVER DET DANSKE SPROG og de fem supplementsbind hertil regnes som en og samme ordbog, og med tre elektroniske ordbøger. Heraf er to trykte opslagsværker, ordbøger med ”talemåder”, dvs. idiommer i bredeste forstand, og en er en elektronisk ordbog med alle typer af faste vendinger. Den elektroniske udgave af ORDBOG OVER DET DANSKE SPROG er identisk med de 28 grundbind, men uden supplementsbindene.

Når probanden slår op i en ordbog, kan betragteren indtil en vis grad se, hvordan ordbogen bruges. Jeg har i første omgang i en optager indtalt en beskrivelse af de søgetrin, probanden har gjort brug af under hver test. Med **søgetrin** menes de klart adskilte faser, hvor der sker et skift i søgevejen. Man kan se, hvilken del i ordbogen der søges i. Man kan hurtigt regne ud, hvilke lemmaer eller hvilken del af en artikelover-

skrift der søges efter. Man kan se, hvornår denne søgning har nået søgeordet. Det betyder, at det kan ikke siges, hvor mange angivelser probanden læser i en bestemt artikel, men der kan ses, om probanden går ned gennem artiklen eller måske skifter retning og går tilbage igen. Der kan ligeledes ses, om probanden skifter opslagssted og søger et nyt sted i ordbogen. Når en ordbogsartikel fylder mere end en spalte eller en side, angives der ikke et nyt trin, hver gang der bladres, hvis søgningen foregår uden afbrydelser. Der angives også, når der tages et nyt bind under brug af en ordbog med flere bind. Før første beskrevne trin i dette eksperiment ville der ved en ægte brug af en ordbog komme mindst et, ofte to-tre trin yderligere til, idet den passende ordbog først skal udvælges blandt flere muligheder. Forudsat selvfølgelig, at den ægte bruger har tilgang til mere end en ordbog. Det vil brugeren altid have ved elektroniske ordbøger, selv om der her ved betalingsordbøger selvfølgelig kun vil være tilgang til den eller de ordbøger, der betales for. Tidsforbruget måles ved hjælp af et stopur, som først stoppes, når probanden siger: Jeg har fundet vendingen og betydningen. Eller: Jeg giver op. Eller: Jeg har fundet en forklaring eller en vending, men jeg er ikke sikker på, at den kan bruges. I princippet kan forsøgslederen kun beskrive probandens bevægelser, men enkelte gange talte probanden højt med sig selv, hvad der i disse tilfælde gjorde beskrivelsen mere sikker. Der blev dog hverken opfordret til at tale højt eller bedt om at undlade en sådan fremgangsmåde.

Før de enkelte tests gennemførelse blev ordbogen hhv. ordbøgerne lagt hen på skrivebordet, klar til brug. En real bruger ville her måtte bruge tid på at finde den passende ordbog og bringe den hen til skrivebordet. Ved test med elektroniske ordbøger blev den pågældende ordbog på forhånd hentet frem på skærmen. Alt efter, om en real bruger allerede havde den pågældende ordbog som bookmark eller først skulle lede efter en passende, ville tidsforbruget blive betydeligt større. Testen siger derfor kun noget om en bestemt persons søgeproces i forbindelse med et stillet problem og en valgt ordbog.

Hver del af testen blev indledt med, at et stykke papir blev fremlagt med en og kun en sætning, hvor en bestemt del af denne sætning var fremhævet med en gul stift. Opgaven blev beskrevet på følgende måde: Find betydningen af det markerede udtryk i den anførte sætning. Som eksempel kan vises eksperiment (3), hvor følgende sætning blev brugt (her med fremhævning i fed skrift):

Man kan **ikke skære alle over en kam**, men faktum er, at de værste kriminelle her i landet ikke er danskere.

For de enkelte ordbøger har den transskriberede gengivelse af eksperimentbeskrivelsen ud fra dette eksempel følgende ordlyd:

NUDANSK ORDBOG: Der bliver søgt under bogstavet s, under *skære*. Der bliver begyndt bagfra i den meget lange artikel, som har mange vendinger. Der er gået 47 sekunder, intet er fundet endnu. Der bliver så søgt under bogstavet k, under *kam*. Nu 1 minut 16 sekunder. Vendingen og en passende betydning er fundet.

DEN DANSKE ORDBOG: Der vælges bind 5, her søges under bogstavet s, der søges efter *skære*. Probanden går med fingeren ned gennem artiklen og tilbage op igen. Bind 5 sættes tilbage. Der vælges bind 3, der bliver slået op under bogstavet k, der ledes efter lemmaet *kam*. *Kam* er en lang artikel, som læses stykke for stykke. Der bladres til næste side. Vendingen findes. Der er gået 59 sekunder.

ORDBOG OVER DET DANSKE SPROG (papir): Der vælges bind 9, der slås op under k, der ledes efter lemmaet *kam*. Det er en lang artikel, fingeren løber ned gennem spalterne. Fundet efter 1 minut 9 sekunder.

TALEMÅDER I DANSK: Der ledes under artikler med bogstavet s efter artikler, som indeholder *skære*. Det giver ikke resultat. Der ses så under artikler med kerneordet begyndende med k, mere præcist med *kam*. Vendingen findes. Der er gået 31 sekunder.

DANSKE TALEMÅDER: Der søges i artikler, som begynder med s, der søges efter et udtryk, som indeholder ordet *skære*. Der bladres. Så søges under k, under ord med kernen *kam*. Fundet. Der er gået 32 sekunder.

ORDBOG OVER DET DANSKE SPROG (netudgave): Der søges ved hjælp af søgestrengen *kam*. Artiklen findes, der søges i artiklen efter *skære*, vendingen findes. Der er gået 32 sekunder.

DEN DANSKE NETORDBOG: Der søges ved hjælp af søgestrengen *kam*. Artikel med lemmaet *kam* er fundet, der bladres ned gennem forskellige polysemer. Vendingen fundet. Der er gået 17 sekunder.

BETYDNING AF FASTE VENDINGER: Der søges ved hjælp af søgestrengen *skære over en kam*. Fundet. Der er gået 15 sekunder.

De brugte sætningseksempler til de enkelte deleksperimenter var de følgende:

En dommer i New York har afgjort, at en erstatning på 300.000 dollars for en lille forbrænding på foden er **helt ude i hampen**.

Da jeg boede i hus og havde kæreste og **barn på gule plader**, så fik jeg måske gamet en 3–4 timer om ugen. Nu, hvor jeg er single med opvaskemaskine, kan jeg med lidt held nå 12–14 timer.

Man kan **ikke skære alle over en kam**, men faktum er, at de værste kriminelle her i landet ikke er danskere.

Korngold, der var jøde, måtte **flygte over hals og hoved** for nazisterne og slog sig ned i USA.

Liden tue kan vælte det store læs. Det ved enhver, der har set teknikere kæmpe for at lokalisere netop den lille defekt, der har sat hele produktionen i stå.

Vores naboer viste sig også at være sønderjyder, så **hvor godtfolk er, kommer godtfolk til!**

Jeg **sigter efter** at læse bogen inden juleferien.

Han dør fattig, eftersom han ikke vil modtage honorar for sine bøger, da han efterlever det kristne bud om ikke at **skrabe til sig**.

Jeg kan huske, at min mor fik en anmeldelse, som gik ud på, at hendes søn **gik** dagen lang **for lud og koldt vand**. Og hun blev så indkaldt til samtale på kommunen.

Hvorfor **tage over åen efter vand**, når man kan tage over broen efter inspiration? Man behøver ikke drage til England eller USA for at hente ny inspiration til, hvordan ens blad kan udvikle sig. Der sker i disse år en rivende udvikling i den svenske medieverden.

Et af disse eksempler viste sig at give særlige problemer, nemlig (10). Alle ordbøger på nær en anfører kun *gå over åen efter vand*, men ikke *tage over åen efter vand*. Probanden brugte ved flere af ordbøgerne meget tid på at prøve at finde udtrykket fra eksemplet og endte hver gang med at sige noget i retning af: ”Jeg fandt kun *gå over åen* ikke *tage over åen*. Det er vel det samme, men jeg er ikke sikker.” Man kunne her indvende, at forsøgslederen her har valgt et dårligt eksempel, fordi det med sikkerhed er mere almindeligt at bruge *gå over åen efter vand*. Svaret på en sådan indvending må være, at det uden tvivl er en realistisk søgesituation, da de mange varianter med mange faste vendinger kan give behov for ordbogsopslag. Forskellige brugere vil sandsynligvis reagere forskelligt, men mange eller de fleste ville med stor sikkerhed søge en ekstra gang, hvis de slår op på et for dem uvant udtryk. Der gælder her samme argument som anført ovenfor: Da det er en og samme proband, kan søgevejen og søgetiden ved de forskellige ordbøger sammenlignes, men der kan ikke udledes sikre generelle udtalelser om tidsforbruget om alle brugere. Denne proband (1) var som sagt forholdsvis hurtig. Her gives resultaterne for to af ordbøgerne:

skære alle over en kam	ordbog	trin i søgevej	tidsforbrug	resultat
	DEN DANSKE ORDBOG	10 (bind 5, s, <i>skære</i> , skimme ned gennem artiklen, tilbage op igen, bind 3, k, <i>kam</i> , skimme, bladre til næste side)	59"	positivt resultat
	ORDBOG OVER DET DANSKE SPROG (netudgave)	2 (<i>kam</i> , søgning i artikel efter <i>skære</i>)	32"	positivt resultat

Den ene af kontrolprobanderne (proband 2) brugte i gennemsnit dobbelt så lang tid på søgningerne, men brugte ikke klart flere søgetrin. I hvert fald i dette tilfælde kan man se, at antallet af trin ikke nødvendigvis har en klar relation til søgetiden:

skære alle over en kam	ordbog	trin i søgevej	tidsforbrug	resultat
	DEN DANSKE ORDBOG	10 (bind 5, s, <i>skære</i> , ned gennem artiklen, op igen gennem artiklen, ned igen gennem artiklen, bind 5 tilbage, bind 3, k, <i>kam</i>)	2' 7"	positivt resultat
	ORDBOG OVER DET DANSKE SPROG (netudgave)	4 (<i>skære over en kam</i> : intet resultat, med søgefunktion efter <i>kam</i> : intet resultat, så søgefunktion efter <i>over kam</i> : intet resultat, så søgning efter <i>over</i> : fundet)	1' 8"	positivt resultat

Der må være to kriterier, som er særligt vigtige, når man skal vurdere en ordbogs brugbarhed: Anfører ordbogen en angivelse, som dækker behovet for ordbogsbrugen? Mere præcist er spørgsmålet: Kan brugeren finde en angivelse, som giver svar på et givent spørgsmål? Man kunne fx se, at *ude i hampen* blev fundet i den trykte udgave af ORDBOG OVER DET DANSKE SPROG (papir), men ikke i denne ordbogs elektroniske udgave. Dernæst er tidsforbruget, dvs. søgetiden vigtig. Mange brugere giver efter en vis søgetid op. Der vil her være individuelle forskelle, tålmodigheden vil også være påvirket af vigtigheden af at få svar på brugerens spørgsmål. Den bedste ordbog er med sikkerhed den, som giver et brugbart resultat i løbet af en meget kort søgetid. Det interessante aspekt her vil være, om man kan give nogle forklaringer på visse ordbøgers forholdsvis hurtige og andres langsommere tilgang.

Det er fx ikke sikkert, at enhver bruger som proband (1) ville have forsat søgningen i næsten seks minutter i papirudgaven af ORDBOG OVER DET DANSKE SPROG. Ellers er det påfaldende, at en flerbindsordbog (DEN DANSKE ORDBOG) har en hurtigere søgetid end de to etbinds specialordbøger med faste vendinger (talemåder). Først og fremmest er det tydeligt, at den statiske beskrivelse af tilgang som tilgangsstruktur lig med eller del af makrostrukturen, som det gøres af Wiegand (2008) er meget langt fra enhver virkelig brugersituation, hvor man fx her ved papirudgaven af ORDBOG OVER DET DANSKE SPROG ser, at brugeren som en slags Turing maskine flere gange søger op og ned i samme artikel og fx også tager samme bind i en flerbindsudgave frem flere gange:

ude i hampen	ordbog	trin i søgevej	tidsforbrug	resultat
	NUDANSK ORDBOG	3 (h, <i>hamp</i> , <i>ude i hampen</i>)	18"	positivt resultat
	DEN DANSKE ORDBOG	4 (bind 2, h, <i>hamp</i> , skimme mange angivelser)	31"	positivt resultat
	ORDBOG OVER DET DANSKE SPROG (papir)	15 (bind 7, h, <i>hamp</i> først ned, så op igennem artiklen, <i>helt</i> , <i>hele</i> først ned, så op igen, så forfra igen, supplementsbind 4, h, <i>hel</i> , supplementsbind 4 tilbage, supplementsbind 4 igen, h, <i>hamp</i>)	5' 46"	positivt resultat
	TALEMÅDER I DANSK	3 (h, artikler med <i>hampen</i> først ned, så op igen)	54"	negativt resultat
	DANSKE TALEMÅDER	4 (h, artikler med <i>hampen</i> , her henvisning til <i>skoven</i> , her i bunden af artiklen forklaring)	56"	positivt resultat
	ORDBOG OVER DET DANSKE SPROG (netudgave)	7 (<i>hampen</i> , <i>hamp</i> , bruge bjælken til at gå ned i artiklen, i artiklen søge efter <i>ude i hampen</i> , <i>ude i hamp</i> , <i>ude i</i> . Alt uden resultat. Så trykkes på <i>hamp</i> -. Intet brugbart resultat)	1' 36"	negativt resultat
	DEN DANSKE NETORDBOG	3 (<i>ude i hampen</i> , <i>hampen</i> , rulle ned med piletasten)	39"	positivt resultat
	BETYDNING AF FASTE VENDINGER	3 (<i>ude i hampen</i> , to artikler med samme betydning, <i>helt ude i hampen</i>)	14"	positivt resultat

Tendensen ved det næste eksempel bekræfter, at en etbinds ordbog kan være lige så let, dvs. hurtig at bruge som en flerbinds, sml. NUDANSK ORDBOG med DEN DANSKE ORDBOG, ligeledes er de elektroniske ordbøger her ikke klart hurtigere at bruge end de trykte ordbøger, sml. især DANSKE TALEMÅDER med DEN DANSKE NETORDBOG. Søgevejene er sikkert typiske for stort set al brug af ordbøger. Der er ikke en klar fast vej, som svarer til makrostrukturens og mikrostrukturens entydige og klare vej, men en søgning, der springer fra sted til sted i ordbogen og her ofte går gennem samme ordbogsartikel flere gange, se fx protokollen for TALEMÅDER I DANSK. Det er ganske vist sådan, at et negativt resultat

ofte fører til en længere søgetid, men dog ikke altid, som det ses ved probandens søgning i den netop nævnte ordbog:

barn på gule plader	ordbog	trin i søgevej	tids-for-brug	resultat
	NUDANSK ORDBOG	7 (p, <i>plade</i> , g, <i>gul</i> , b, <i>barn</i> , <i>børn</i>)	2' 17"	negativt resultat
	DEN DANSKE ORDBOG	6 (bind 4, p, <i>plade</i> , bind 1, b, <i>barn</i>)	58"	positivt resultat
	ORDBOG OVER DET DANSKE SPROG (papir)	12 (supplementsbind 1, h, <i>barn</i> , supplementsbind 5, p, <i>plade</i> , supplementsbind 5 tilbage og frem igen, n, <i>nummerplade</i> , supplementsbind 4, g, <i>gul</i>)	4' 36"	negativt resultat
	TALEMÅDER I DANSK	7 (b, artikler med <i>barn</i> , der søges længe op og ned, p, artikler med <i>plade</i> , g, artikler med <i>gul</i>)	57"	negativt resultat
	DANSKE TALEMÅDER	7 (b, <i>barn</i> , <i>blad</i> , g, <i>gul</i> , p, <i>plade</i>)	42"	positivt resultat
	ORDBOG OVER DET DANSKE SPROG (netudgave)	8 (<i>gule plader</i> , <i>gule-</i> , <i>plader</i> , <i>plade</i> , lade bjælken gå ned i artiklen, søge i artiklen efter <i>gule</i> , lade bjælken gå ned i artiklen, <i>nummerplade</i>)	1' 52"	negativt resultat
	DEN DANSKE NETORDBOG	3 (<i>gule plader</i> , <i>barn</i> , rulle med piletasten ned i artiklen)	42"	positivt resultat
	BETYDNING AF FASTE VENDINGER	2 (<i>barn på gule plader</i> , <i>gule plader</i>)	20"	positivt resultat

Det næste eksempel er et, hvor det søgte udtryk findes i samtlige ordbøger. Der er her to klare grupper mht. tidsforbrug, (1) de tre første ordbøger, (2) resten af ordbøgerne, hvor probanden dog finder svaret i to af de elektroniske lidt hurtigere end i de andre ordbøger:

skære alle over en kam	ordbog	trin i søgevej	tidsforbrug	resultat
	NUDANSK ORDBOG	6 (s, <i>skære</i> , læses ned til bunden af artikel, op i artikel igen, k, <i>kam</i>)	1' 16"	positivt resultat
	DEN DANSKE ORDBOG	10 (bind 5, s, <i>skære</i> , skimme ned gennem artiklen, tilbage op igen, bind 3, k, <i>kam</i> , skimme, bladre for langt frem og tilbage igen)	59"	positivt resultat
	ORDBOG OVER DET DANSKE SPROG (papir)	4 (bind 9, k, <i>kam</i> , flere spalter)	1' 9"	positivt resultat
	TALEMÅDER I DANSK	4 (s, artikler med <i>skære</i> , k, <i>kam</i>)	31"	positivt resultat
	DANSKE TALEMÅDER	4 (s, artikler med <i>skære</i> , k, artikler med <i>kam</i>)	32"	positivt resultat
	ORDBOG OVER DET DANSKE SPROG (netudgave)	2 (<i>kam</i> , søgning i artikel efter <i>skære</i>)	32"	positivt resultat
	DEN DANSKE NETORDBOG	3 (<i>kam</i> , bladre ned gennem forskellige polysemer)	17"	positivt resultat
	BETYDNING AF FASTE VENDINGER	1 (<i>skære over en kam</i>)	15"	positivt resultat

Det er ved søgning efter ordsproget med *godtfolk* påfaldende, hvor stor forskellen mellem den hurtigste tilgang og den til de to ordbøger med den langsomste tilgang er: DEN DANSKE NETORDBOG sammenlignet med ORDBOG OVER DET DANSKE SPROG (papir) og NUDANSK ORDBOG. Midt imellem ligger en stor gruppe med en søgetid på et minut plus/minus 20 sekunder.

flygte over hals og hoved	ordbog	trin i søgevej	tidsforbrug	resultat
	NUDANSK ORDBOG	4 (f, flygte, h, hals)	48"	positivt resultat
	DEN DANSKE ORDBOG	9 (bind 2, f, <i>flygte</i> , skimme længe ned gennem artiklen, så opad tilbage igen, bind 2 sættes væk, bind 2 igen, h, <i>hals</i>)	1' 7"	positivt resultat
	ORDBOG OVER DET DANSKE SPROG (papir)	11 (bind 4, f, <i>flygte</i> , blade, bind 4 tilbage, bind 7, h, <i>hals</i> , blade, forfra igen i artiklen, blade)	3' 43"	positivt resultat
	TALEMÅDER I DANSK	5 (f, <i>flygte</i> , h, <i>hals</i> , skimme længere tid)	44"	positivt resultat
	DANSKE TALEMÅDER	8 (h, <i>hals</i> , blade, f, <i>flygte</i> , h, <i>hoved</i> , blade)	1' 18"	negativt resultat
	ORDBOG OVER DET DANSKE SPROG (netudgave)	4 (<i>hals</i> , søgefunktion i artikel efter <i>hals og hoved</i> , findes og læses)	40"	positivt resultat
	DEN DANSKE NETORDBOG	3 (<i>hals</i> , der rulles ned gennem forskellige polysemer, <i>hals og hoved</i>)	22"	positivt resultat
	BETYDNING AF FASTE VENDINGER	4 (<i>flygte</i> , flere artikler, <i>over hals og hoved</i> [probanden laver tastefejl], <i>hals og hoved</i>)	52"	positivt resultat

Påfaldende er det, at en seksbinds ordbog (DEN DANSKE ORDBOG) er næsten lige så hurtig at bruge som de to elektroniske ordbøger med den korteste søgetid. Påfaldende er også, at de to specialordbøger med ”talemåder” relativt set har en så langsom tilgang med mange søgetrin og mange skift i søgevejen:

Liden tue kan vælte stort læs.	ordbog	trin i søgevej	tidsforbrug	resultat
	NUDANSK ORDBOG	4 (t, tue, l, liden)	1' 26"	negativt resultat
	DEN DANSKE ORDBOG	3 (bind 6, t, tue)	25"	positivt resultat
	ORDBOG OVER DET DANSKE SPROG (papir)	8 (bind 12, l, liden, læses to gange, henvisning til tue, bind 24, t, tue)	2' 40"	positivt resultat
	TALEMÅDER I DANSK	8 (l, liden, t, tue, l, læs, v, vælte)	1' 2"	negativt resultat
	DANSKE TALEMÅDER	12 (l, liden, t, tue, l, læs, v, vælte, l, læs, vælte læsset, liden tue kan vælte et læs)	1' 40"	positivt resultat
	ORDBOG OVER DET DANSKE SPROG (netudgave)	4 (tue, søge i artiklen efter liden tue, findes noget men ikke rigtigt, søge i artiklen efter stort læs, findes)	45"	positivt resultat
	DEN DANSKE NETORDBOG	1 (tue)	9"	positivt resultat
	BETYDNING AF FASTE VENDINGER	1 (liden tue)	16"	positivt resultat

Der er tre ordbøger, som udmærker sig med en særlig hurtig tilgang: to af netordbøgerne og DEN DANSKE ORDBOG i seks bind. Disse resultater kan dog også forklares med, at tidsforbruget viser sig at være meget større, hvis et udtryk ikke findes. Det ses fx ved NUDANSK ORDBOG, hvor probanden ikke kunne forstå, at der stod en betydning 1, men ikke nogen betydning 2. Dette førte til et kig ned over siden for at se, om dette princip fandtes andre steder. Det gjorde det, og først herefter gav probanden op og sagde, at udtrykket ikke kunne findes. Men også flere af de andre ordbøger med et negativt resultat har en søgetid på over et minut, ligesom i øvrigt netudgaven af ORDBOG OVER DET DANSKE SPROG, der bruges med et positivt søgeresultat:

Hvor godtfolk er, kommer godtfolk til.	ordbog	trin i søgevej	tidsforbrug	resultat
	NUDANSK ORDBOG	2 (g, <i>godtfolk</i>)	2' 12"	negativt resultat
	DEN DANSKE ORDBOG	3 (bind 2, g, <i>godtfolk</i>)	25"	positivt resultat
	ORDBOG OVER DET DANSKE SPROG (papir)	4 (bind 6, g, <i>godtfolk</i> , blade)	1' 2"	positivt resultat
	TALEMÅDER I DANSK	6 (g, <i>godtfolk</i> , f, folk, k, <i>komme</i>)	1' 2"	negativt resultat
	DANSKE TALEMÅDER	4 (g, <i>godtfolk</i> , k, <i>komme</i>)	51"	negativt resultat
	ORDBOG OVER DET DANSKE SPROG (netudgave)	7 (<i>godtfolk</i> , artiklen læses, søgning i artikel efter <i>hvor godtfolk er</i> , intet resultat, der læses ned i artiklen, søges i artikel igen efter <i>hvor godtfolk er</i> , findes og læses)	1' 3"	positivt resultat
	DEN DANSKE NETORDBOG	2 (<i>godtfolk</i> , findes uden forklaring)	33"	negativt resultat
	BETYDNING AF FASTE VENDINGER	1 (<i>godtfolk</i>)	16"	positivt resultat

Ved det næste eksperiment ses en meget stor forskel mellem søgetiderne og også mellem søgevejene. Når man ser bort fra papirudgaven af ORDBOG OVER DET DANSKE SPROG, ligger forskellen entydigt mellem ordbøger, hvor vendingen findes, og hvor den ikke findes. Det er derudover påfaldende, at søgningerne i papirudgaven og netudgaven af ORDBOG OVER DET DANSKE SPROG har ca. samme søgetid, men kun er positive ved papirudgaven. Min foreløbige forklaring er, at probanden kan lade fingeren løbe frem og tilbage i papirudgaven og se ned på en flade, hvad der ikke er muligt ved den elektroniske udgave. Mange brugere har sandsynligvis lettere ved at orientere sig i en tekst, som ligger vandret, end ved en, som står eller holdes lodret. Samtidig er fingeren for mange, i hvert fald for dette eksperiments proband en vigtig måde at få hjælp til en koncentreret søgning efter et bestemt udtryk:

sigte efter at blive eller gøre noget	ordbog	trin i søgevej	tidsforbrug	resultat
	NUDANSK ORDBOG	4 (s, <i>sigte</i> subst., <i>sigte</i> verb, <i>sigte</i> verb)	1' 28"	negativt resultat
	DEN DANSKE ORDBOG	11 (bind 5, s, <i>sigte</i> substantiv, <i>sigte</i> verb 1, <i>sigte</i> verb 2, <i>sigte</i> verb 3, skimme op og ned gennem alle artikler 3 gange, <i>sigte efter</i> findes men med forkert betydning, <i>sigte på</i>)	2' 47"	negativt resultat
	ORDBOG OVER DET DANSKE SPROG (papir)	7 (bind 18, s, <i>sigte</i> substantiv, <i>sigte</i> verb 1, <i>sigte</i> substantiv, <i>sigte</i> verb 1, <i>sigte</i> verb 2)	3' 31"	positivt resultat
	TALEMÅDER I DANSK	2 (s, <i>sigte</i>)	34"	negativt resultat
	DANSKE TALEMÅDER	2 (s, <i>sigte</i>)	29"	negativt resultat
	ORDBOG OVER DET DANSKE SPROG (netudgave)	8 (<i>sigte</i> substantiv, <i>sigte</i> verb 1, i artikel søge efter <i>sigte efter</i> , findes men ikke brugbar forklaring, bjælken ned gennem artiklen, fundet <i>sigte efter</i> men kun forklaring = <i>sigte mod</i> , søge i artikel efter <i>sigte mod</i> , <i>sigte</i> verb 2)	3' 11"	negativt resultat
	DEN DANSKE NETORDBOG	2 (<i>sigte</i> , med søgefunktion søges i artiklen)	25"	positivt resultat
	BETYDNING AF FASTE VENDINGER	1 (<i>sigte efter</i>)	16"	positivt resultat

Søgetiden ved følgende deleksperiment er kun påfaldende for papirudgaven af ORDBOG OVER DANSKE SPROG. Ved alle andre ordbøger er antal søgetrin og søgevejen temmelig ens, uafhængigt af, om vendingen findes eller ej:

skrabe til sig	ordbog	trin i søgevej	tidsforbrug	resultat
	NUDANSK ORDBOG	2 (s, <i>skrabe</i>)	22"	positivt resultat
	DEN DANSKE ORDBOG	4 (bind 5, s, <i>skrabe</i> , <i>skrabe til sig</i>)	27"	positivt resultat
	ORDBOG OVER DET DANSKE SPROG (papir)	3 (bind 19, s, <i>skrabe</i>)	1' 59"	positivt resultat
	TALEMÅDER I DANSK	2 (s, <i>skrabe</i>)	19"	negativt resultat
	DANSKE TALEMÅDER	2 (s, <i>skrabe</i>)	17"	negativt resultat
	ORDBOG OVER DET DANSKE SPROG (netudgave)	3 (<i>skrabe</i> substantiv, <i>skrabe</i> verb 4, søge i denne artikel efter <i>skrabe til</i>)	31"	positivt resultat
	DEN DANSKE NETORDBOG	3 (<i>skrabe</i> , der rulles ned gennem artiklen, med søgefunktion søges efter <i>skrabe til</i>)	32"	positivt resultat
	BETYDNING AF FASTE VENDINGER	1 (<i>skrabe til sig</i>)	16"	positivt resultat

I næste eksperiment er alle søgninger positive med en hurtig, næsten ekstremt hurtig tilgang. Kun papirudgaven af ORDBOG OVER DET DANSKE SPROG viser sig at være vanskelig og langsom at søge i. Det skyldes sikkert, men ikke kun, at der her er meget lange artikler. Sådanne findes også i DEN DANSKE ORDBOG, denne ordbog giver dog i modsætning til en tilsvarende lang artikel i ORDBOG OVER DET DANSKE SPROG på grund af brug af en række indikatorer mulighed for en hurtig søgning efter faste vendinger pga. linjeskift før og fremhævning af faste vendinger gennem fed skrift.

for lud og koldt vand	ordbog	trin i søgevej	tidsforbrug	resultat
	NUDANSK ORDBOG	2 (1, <i>lud</i>)	14"	positivt resultat
	DEN DANSKE ORDBOG	3 (bind 3, 1, <i>lud</i>)	37"	positivt resultat
	ORDBOG OVER DET DANSKE SPROG (papir)	3 (bind 12, 1, <i>lud</i>)	1' 1"	positivt resultat
	TALEMÅDER I DANSK	2 (1, <i>lud</i>)	16"	positivt resultat
	DANSKE TALEMÅDER	2 (1, <i>lud</i>)	11"	positivt resultat
	ORDBOG OVER DET DANSKE SPROG (netudgave)	4 (<i>lud</i> subst. 1, søge i artiklen efter <i>koldt vand</i> , findes men passer ikke, findes ny angivelse som passer)	34"	positivt resultat
	DEN DANSKE NETORDBOG	1 (<i>lud</i>)	7"	positivt resultat
	BETYDNING AF FASTE VENDINGER	1 (<i>lud og koldt vand</i>)	16"	positivt resultat

I ni af de ti ordbøger findes kun *gå over åen efter vand*, men ikke den søgte vending *tage over åen efter vand*. Probanden var i tvivl, om udtrykkene havde samme betydning. En større selektion af varianter kunne afhjælpe sådanne brugerusikkerheder. Der er stor forskel på de to ægte elektroniske ordbøger og de to specialordbøger med faste vendinger, som har relativt få søgetrin og en relativ kort søgetid på mellem 15 og 31 sekunder på den ene side, og de andre ordbøger på den anden side, som har en mere kompliceret søgevej og en længere søgetid på mere end et minut. Forklaringen kan kun være, at de to specialordbøger har færre artikler hhv. at de to elektroniske ordbøger giver mulighed for en målrettet søgning, hvad der ikke på samme måde er tilfældet for netudgaven af ORDBOG OVER DET DANSKE SPROG:

over åen efter vand	ordbog	trin i søgevej	tidsforbrug	resultat
	NUDANSK ORDBOG	6 (å, <i>å</i> , t, <i>tage</i> , ned gennem artiklen, nede fra og op i artiklen)	1' 20"	uklart resultat
	DEN DANSKE ORDBOG	7 (bind 6, å, <i>å</i> , <i>gå over åen efter vand</i> , t, <i>tage</i> , lede men ikke finde vending med <i>tage</i>)	1' 13"	uklart resultat
	ORDBOG OVER DET DANSKE SPROG (papir)	5 (bind 1 eller bind 27?, bind 1, aa, <i>å</i> , <i>gå over åen efter vand</i>)	1' 8"	uklart resultat
	TALEMÅDER I DANSK	3 (å, vendinger med ordet <i>å</i>)	15"	uklart resultat
	DANSKE TALEMÅDER	4 (å, ordet <i>å</i> , t, <i>tage</i>)	31"	uklart resultat
	ORDBOG OVER DET DANSKE SPROG (netudgave)	6 (å, subst. 1, subst. 2, med søgefunktion søge efter <i>over åen</i> i artikel, ikke fundet (for der skulle søges efter <i>aaen</i>), søge efter <i>vand</i> i artikel, forklaring passer, men anses for usikker)	1' 1"	uklart resultat
	DEN DANSKE NETORDBOG	4 (<i>å</i> , med søgefunktion søges i artiklen efter <i>over åen</i> , kollokation findes, vendingen <i>gå over åen efter vand</i> findes men ikke <i>tage over åen</i>)	28"	uklart resultat
	BETYDNING AF FASTE VENDINGER	1 (<i>over åen efter vand</i>)	16"	positivt resultat

Nielsen (2008) indfører udtrykket ”informationsomkostninger”. Det er et vigtigt aspekt af ordbogsbrug, som indtil nu ikke eksplicit er blevet diskuteret. Men Niensens diskussion har en væsentlig mangel. Ligesom i andre sammenhæng vil der normalt være en forventet gevinst, når der er foretaget en indsats, som er forbundet med omkostninger. Man kan endda i dette eksperiment se, at der er større tidsomkostninger, når der foreligger et negativt resultat i sammenligning med gennemsnittet af de positive søgeresultater. I virkeligheden vil en bruger uden tvivl kunne leve med lidt større omkostninger, hvis der er gevinst. Dette tages der i følgende rangordning mellem eksperimentets ordbøger højde for: En rangordning mellem ordbøgerne, som har et positivt resultat som vigtigste og søgetiden som næstvigtigste argument, giver en rangordning, hvor ordbøgerne er anført med den – i denne test – bedste ordbog øverst.

Efter denne rangordning er den elektroniske ordbog med faste vendinger, BETYDNING AF FASTE VENDINGER, ikke overraskende den ordbog, som har den mindste omkostning og højeste gevinst. Det er mere overraskende, at en seksbinds ordbog, DEN DANSKE ORDBOG, lige så klart har den højeste gevinst uden meget større omkostninger end andre trykte etbinds ordbøger med betydeligt ringere negative søgeresultater. Det skal tilføjes, at i det følgende skema, hvor de enkelte eksperimenter sammenfattes, er gennemsnitstallene for sekundangivelserne rundet op hhv. ned:

ordbog	søgetrin i gennemsnit	tidsforbrug i gennemsnit	positivt resultat + tidsforbrug i gennemsnit	negativt resultat + tidsforbrug i gennemsnit	uklart resultat + tidsforbrug i gennemsnit
BETYDNING AF FASTE VENDINGER	1,6	20"	10 søgninger 20"		
DEN DANSKE NETORDBOG	2,5	25"	8 søgninger 24"	1 søgning 33"	1 søgning 28"
DEN DANSKE ORDBOG	5,9	56"	8 søgninger 40"	1 søgning 2' 47"	1 søgning 1' 13"
ORDBOG OVER DET DANSKE SPROG (papir)	7,2	2' 39"	8 søgninger 2' 35"	1 søgning 4' 36"	1 søgning 1' 8"
ORDBOG OVER DET DANSKE SPROG (netudgave)	5,3	1' 11"	6 søgninger 41'	3 søgninger 2' 13"	1 søgning 1' 1"
DANSKE TALEMÅDER	4,9	45"	5 søgninger 48"	4 søgninger 43"	1 søgning 31"
NUDANSK ORDBOG	3,9	1' 03"	5 søgninger 36"	4 søgninger 1' 51"	1 søgning 10"
TALEMÅDER I DANSK	4,2	39"	3 søgninger 30"	6 søgninger 48"	1 søgning 15"

Hurtig tilgang = god ordbog?

Hvad gør en ordbog god? Svaret er på sin vis enkelt. Det er en ordbog, som giver svar på alle de spørgsmål, brugeren ønsker svar på ved brug af ordbogen. Vi kan her se, at en omfattende specialordbog over faste vendinger (BETYDNING AF FASTE VENDINGER med 12.000 artikler) ikke overraskende klarer sig bedre end to meget mindre specialordbøger med hhv. 3.500 og 2.500 artikler. Hertil svarer også, at de tre meget omfattende almensproglige ordbøger med udførlige artikler (DEN DANSKE

ORDBOG, ORDBOG OVER DET DANSKE SPROG og DEN DANSKE NETORDBOG) giver svar på mange flere spørgsmål end den mindre etbinds ordbog (NUDANSK ORDBOG). Men det er ikke nok, at en ordbog indeholder de søgte angivelser, brugeren skal også kunne finde dem og kunne finde dem, inden søgningen opgives. Her har ægte elektroniske ordbøger den tydelige fordel, at de giver mulighed for en direkte søgning på hele vendingen eller dele deraf og derfor har en hurtigere tilgang. Dette gælder ikke for netudgaven af ORDBOG OVER DET DANSKE SPROG, da det i virkeligheden blot er en trykt ordbog, som uændret er lagt på nettet med nogle få muligheder for en hurtig og målrettet søgning. Mere overraskende er det, at en seksbinds ordbog (DEN DANSKE ORDBOG) stort set har samme søgetid som en etbinds ordbog (NUDANSK ORDBOG). Det må også siges at være overraskende, dvs. gælde som en positiv bedømmelse af DEN DANSKE ORDBOG, at den er næsten lige så hurtig at bruge som de to specialordbøger med faste vendinger. Forskellen burde have været meget større, da det i begge tilfælde drejer sig om forholdsvis små ordbøger med få faste vendinger (mellem 2.000 og 3.500), og man derfor meget hurtigere burde have været i stand til at finde hhv. at være sikker på ikke at have fundet den pågældende vending. Disse to ordbøger har derfor med ret stor sikkerhed ikke en optimal makrostruktur og ikke et optimalt layout. Forudsætning for en hurtig tilgang for trykte ordbøger er et layout med bl.a. tilstrækkelig brug af strukturindikatorer, herunder særtegn og grafiske fremhævelser (se hertil Almind 2005a). Lignende krav kan stilles til elektroniske ordbøger, her vil muligheder for målrettet og intelligent søgning være yderligere forudsætninger for en sikker og hurtig tilgang (se hertil Almind 2005b).

De fleste bidrag i LexicoNordicas temadel beskæftiger sig med selektion af faste vendinger hhv. deres manglende selektion i foreliggende ordbøger. Denne undersøgelse viser, at det ganske vist er vigtigt, at det søgte udtryk findes i den brugte ordbog, da et negativt søgeresultat i gennemsnit er forbundet med en betydelig længere søgetid end et positivt søgeresultat. Men der er efter min mening alligevel for meget fokus på selektering, da faste vendinger ikke kan selekteres fuldstændigt, hvis man da ikke kommer op på mange hundrede tusinde lemmatiserede eller kodificerede faste vendinger i den enkelte ordbog. I stedet bør der lægges større vægt på at forske i tilgang, særligt i søgetider, og hvordan en ordbogs layout kan bidrage til en lavere søgetid, så der kan udarbejdes mere hensigtsmæssige ordbøger med en hurtigere og sikrere tilgang.

Litteratur

- Almind, Richard 2005a: First impressions last: layout in dictionaries. I: *Schreiben, Übersetzen und Lernen: Wörterbücher mit Deutsch und Finnisch*, hrsg. von Irmhild Barz/Henning Bergenholtz/Jarmo Korhonen. Frankfurt a.M./Bern/New York/Paris: Peter Lang, 93–118.
- Almind, Richard 2005b: Designing Internet Dictionaries. I: *Hermes* 34, 37–54.
- Bergenholtz, Henning/Inger Bergenholtz 2007: A timeless music dictionary. I: *Lexikos* 17, 2007, 407–415.
- Bergenholtz, Henning/Rufus Gouws 2007: Korrekt, volledig, relevant. Dít is die vraag aan leksikografiese definisies. I: *Tydskrif vir Geesteswetenskappe* 47.4, 568–586.
- Bergenholtz, Henning/Rufus Gouws 2008: The access process in dictionaries for fixed expressions. I: *Lexicographica* 23, 237–260.
- Bergenholtz, Henning/Uwe Kaufmann 1997: Terminography and lexicography. A critical survey of dictionaries from a single specialised field. I: *Hermes* 18, 91–125.
- BETYDNING AF FASTE VENDINGER 2009 = Henning Bergenholtz under medvirken af Esben Bjærge: *Betydning af faste vendinger*. Database og design: Richard Almind. Århus: Handelshøjskolen i Århus, Aarhus Universitet. (www.idiomordbogen.dk).
- BRUG AF FASTE VENDINGER 2009 = Henning Bergenholtz under medvirken af Esben Bjærge: *Brug af faste vendinger*. Database og design: Richard Almind. Århus: Handelshøjskolen i Århus, Aarhus Universitet. (www.idiomordbogen.dk).
- DANSKE TALEMÅDER 1998 = Røder, Allan: *Danske Talemåder*. København: Gad.
- DANSKORDBOGEN 1999 = Henning Bergenholtz/Jette Pedersen/Vibeke Vrang/Richard Almind: *DanskOrdbogen*. Århus: Systime.
- DEN DANSKE NETORDBOG 2009 = Henning Bergenholtz under medvirken af Filip Bodilsen, Kathrine Carstensen, Stine Busk Hedegaard, Julie Flüger Løvschal, Maj Bukhave, Katja Å. Laursen, Heidi Agerbo Pedersen. Database: Richard Almind: *Den Danske Netordbog*. Cool Systems: Odense 2009 (www.ordbogen.com)
- DEN DANSKE ORDBOG 2003-2005 = *Den Danske Ordbog*. København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab/Gyldendal.

- FASTE VENDINGER MED EN BESTEMT BETYDNING 2009 = Henning Bergholtz under medvirken af Esben Bjærge: *Faste vendinger med en bestemt betydning*. Database og design: Richard Almind. Århus: Handelshøjskolen i Århus, Aarhus Universitet. (www.idiomordbogen.dk).
- Hausmann, Franz Josef/Herbert Ernst Wiegand 1989: *Component Parts and Structures of General Monolingual Dictionaries: A Survey. I: Wörterbücher. Dictionaries. Dictionnaires. Ein internationales Handbuch zur Lexikographie. An International Encyclopedia of Lexicography. Encyclopédie internationale de lexicographie. Erster Teilband*, hrsg. von Franz Josef Hausmann, Oskar Reichmann, Herbert Ernst Wiegand, Ladislav Zgusta. Berlin/New York: de Gruyter 1989, 328–360.
- LETH 1800 = Leth, Jens Høier: *Dansk Glossarium. En Ordbog til Forklaring over det danske Sprogs gamle, nye og fremmede Ord og Talemaader for unge Mennesker og for Ustuderede. Et Forsøg. Med en Fortale af Professor Rasmus Nyerup*. København: Trykt paa Hofboghandler Simon Poulsens Forlag hos Bogtrykker Morthorst's Enke & Comp.
- LONGMAN LANGUAGE ACTIVATOR 1993 = *Longman Language Activator, The World's First Production Dictionary*. Editorial Dir: Della Summers. Harlow: Longman Group UK Ltd.
- Nielsen, Sandro 2008: The Effect of Lexicographical Information Costs on Dictionary Making and Use. I: *Lexikos 18*, 170–189.
- NUDANSK ORDBOG 2005 = *Politikens Nudansk Ordbog*. 19. udg., 1. opl. København: Politikens Forlag.
- ORDBOG OVER DET DANSKE SPROG (netudgave) 2009 = *Ordbog over det danske Sprog. Dansk i perioden 1700–1950. ODS på nettet*. (<http://ordnet.dk/ods/>)
- ORDBOG OVER DET DANSKE SPROG 1918–1956 = *Ordbog over det danske Sprog*. Bind I–XXVIII, København: Gyldendal.
- ORDBOG OVER DET DANSKE SPROG papir = ORDBOG OVER DET DANSKE SPROG + ORDBOG OVER DET DANSKE SPROG SUPPLEMENTSBIND
- ORDBOG OVER DET DANSKE SPROG SUPPLEMENTSBIND 1992–2005 = *Ordbog over det danske Sprog. Supplement*. Gyldendal: København.
- TALEMÅDER I DANSK 1998 = Stig Toftgaard Andersen: *Talemåder i dansk*. København: Munksgaard.
- Tarp, Sven 2008: Kan brugerundersøgelser overhovedet afdække brugernes leksikografiske behov? I: *LexicoNordica 15*, 5–32.

- VIDEN OM FASTE VENDINGER 2009 = Henning Bergenholtz under medvirken af Esben Bjærge: *Betydning af faste vendinger*. Database og design: Richard Almind. Århus: Handelshøjskolen i Århus, Aarhus Universitet. (www.idiomordbogen.dk).
- Wiegand, Herbert Ernst 2007: Zugriffspfade in Printwörterbüchern. Ein Beitrag zur Schnittstelle von Benutzungshandlungen und Wörterbuchform. I: *Lexikos 17*, 180–211.
- Wiegand, Herbert Ernst 2008: Zugriffsstrukturen in Printwörterbüchern. Ein zusammenfassender Beitrag zu einem zentralen Ausschnitt einer Theorie der Wörterbuchform. I: *Lexicographica 24*, 209–315.

Henning Bergenholtz
professor
Center for Leksikografi /
Department of Afrikaans and Dutch
Handelshøjskolen i Århus,
Aarhus Universitet /
University of Stellenbosch
DK 8210 Århus / SA 7602 Stellenbosch
hb@asb.dk